

[itobiad], 2022, 11 (1): 28-42

<p>Enerji Yoksulluğu ve Covid-19 Salgını: Artan Eşitsizlikler ve Ülkeler Tarafından Alınan Önlemler</p> <p>Energy Poverty and Covid-19 Pandemic: Increasing Inequalities and Measures Taken by Countries</p> <p>Video Link: https://youtu.be/ONm6ckNsdtY</p>	
<p>Cemre PEHLİVANOĞLU</p> <p>Y.L. Öğrencisi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Coğrafya ABD Graduate Student, Ankara Univ. Graduate School of Social Sciences, Geography Department cemre.p28@mail.com / Orcid ID: 0000-0002-3843-4053</p> <p>Mutlu YILMAZ</p> <p>Prof.Dr., Ankara Üniv. Dil ve Tarih-Coğrafya Fak. Coğrafya Bölümü Prof., Ankara Univ., Faculty of Language History-Geography, Geography Department yilmazm@ankara.edu.tr / Orcid ID: 0000-0001-8914-1165</p>	

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Type	: Araştırma Makalesi / Research Article
Geliş Tarihi / Received	: 31.03.2021
Kabul Tarihi / Accepted	: 29.01.2022
Yayın Tarihi / Published	: 07.03.2022
Yayın Sezonu	: Ocak-Şubat-Mart
Pub Date Season	: January-February-March

Atıf/Cite as: Pehlivanoğlu, C. & Yılmaz, M. (2022). Enerji Yoksulluğu ve Covid-19 Salgını: Artan Eşitsizlikler ve Ülkeler Tarafından Alınan Önlemler . İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi , 11 (1) , 28-42 . Retrieved from <http://www.itobiad.com/tr/pub/issue/68190/907423>

İntihal-Plagiarism/Etik-Ethic: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal içermediği, araştırma ve yayın etiğine uyulduğu teyit edilmiştir. / This article has been reviewed by at least two referees and it has been confirmed that it is plagiarism-free and complies with research and publication ethics. <http://www.itobiad.com/>

Copyright © Published by Mustafa Süleyman ÖZCAN, Since 2012 – Istanbul / Eyup, Turkey. All rights reserved.

Enerji Yoksulluğu ve Covid-19 Salgını: Artan Eşitsizlikler ve Ülkeler Tarafından Alınan Önlemler

Öz

Covid-19 salgını yalnızca sağlık alanında yaşanan küresel bir kriz durumunu değil, aynı zamanda eşitsizliklerin derinleştiği adalet/eşitlik krizlerini de temsil etmektedir. Eğitim, sağlık ve gelir alanında geçmişten günümüze devam eden eşitsizlikler Covid-19'un dünya genelinde yayılması ile birlikte giderek artmış ve bu eşitsizliklerin geniş çaplı önlemlerle ele alınması gerektiğini ülkelere bir kez daha hatırlatmıştır. Küresel ölçekte yaklaşık olarak 940 milyon insanın enerjiye erişimi olmadığı veya var olan erişimlerin de yetersiz bir seviyede olduğu bilinmektedir. Covid-19 salgını döneminde bireyleri evde kalmaya zorlayan önlemler ve ekonomik daralma sonucu azalan veya tamamen kaybedilen gelir, artan ev içi enerji talebini karşılamak açısından hanehalkını çıkmaza sokmaktadır. Ülkelerin bu tip durumlarda tüketicileri korumaya yönelik politik müdahaleleri özellikle ekonomik tabanlı değişimlere uyum sağlama kapasitesi düşük olan haneler için hayati bir önem taşımaktadır. Çalışma, enerji yoksulluğu ve Türkiye'nin de içinde bulunduğu 6 Avrupa ülkesinin salgına yönelik aldığı önlemlere ilişkin kapsamlı bir literatür taraması sonucu elde edilen bilgilerin analizine dayanmaktadır. Bu kapsamda Covid-19 salgınının enerji yoksulluğu ile olan ilişkisi ele alınarak, salgın sürecinde ülkelerin almış olduğu politika önlemleri irdelenmiş ve bu politikaların enerji yoksulluğu ile mücadele boyutundaki etkisi üzerinde durulmuştur. Yapılan inceleme sonucunda, mevcut ülkelerin doğrudan enerji alanına yönelik müdahalelerinin yetersiz olduğu görülmüştür. Ülkeler daha çok nakit bazlı yardımlara odaklanmış ve sadece birkaç ülke enerji alanında tüketicileri korumak için bağlantı kesme yasakları, enerji faturalarına yönelik fiyat düzenlemesi ve borç erteleme gibi önlemlere başvurmuştur. Yapılan nakit yardımlar tüketiciler için önemli bir destek görevi görse de sonuçları eğitim, sağlık ve sosyal yaşam gibi alanlarda eşitsizliklere yol açan enerji yoksulluğu, bu yardımlar arasında geri planda kalmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Enerji Yoksulluğu, Covid-19, Enerji Politikası, Kırılgan Tüketiciler, Eşitsizlik

Energy Poverty and Covid-19 Pandemic: Increasing Inequalities and Measures Taken by Countries

Abstract

Covid-19 Pandemic represents not only global health crisis, but also justice/equality crisis in which inequalities deepened. Spread of Covid-19 around the world has gradually increased the ongoing inequalities in education, health and income since the beginning, and also reminded countries that these inequalities must be handled through widespread measures. It is known that 940 million people do not have access to energy or their access is at insufficient level. Decreasing or lost incomes due to measures forcing individuals to stay at home and economic recession, put household at a dead end in terms of meeting

increased energy demand at home. Countries' political intervention to protect consumers in such cases, plays crucial role for households having low capacity to adapt to economic changes. This study is based on information analysis obtained as a result of extensive literature review on energy poverty and measures taken against the pandemic by 6 EU countries including Turkey. Considering the relationship between Covid-19 pandemic and energy poverty, this study examines political measures taken by countries and dwells on their effect in terms of fight against energy poverty. It was concluded that measures were insufficient in terms of diminishing households' energy poverty risk. As a result of the examination, it was seen that the interventions of the existing countries in the energy field were lacking. Countries have focused more on cash subsidies, and only a few countries have found ways to protect consumers in the energy field, such as disconnection bans, price regulation on energy bills, and debit delays. Even though the monetary supports are an important support for consumers, inequalities occur in areas such as education, health and social life as a result of energy poverty and falls behind among these aids.

Keywords: Energy Poverty, Covid-19, Energy Policy, Vulnerable Consumer, Inequality

Giriş

Enerjiye erişim artık temel bir insan hakkı olarak görülmektedir. Ancak hem gelişmiş hem de geri kalmış ülkelerde, değişen oranlarda enerjiye erişimi olmayan veya yetersiz olan milyonlarca insan bulunmaktadır. Öyle ki 2016 yılında dünyada 940 milyon insanın elektriğe erişimi olmadığı bildirilmiştir (Ritchie, 2019). Küresel bir sorun olarak algılanması dolayısıyla da bu durum aynı zamanda Birleşmiş Milletler Kalkınma programının rehberlik ettiği Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları'nda 7. Madde olarak yer alan "Erişilebilir ve Temiz Enerji" ile de dünya genelinde azaltılması ve ülkelerin bu amaçla politikalar geliştirmesini gerektiren kritik bir durum olarak karışımıza çıkmaktadır (BM Türkiye, 2020). Enerjiye erişimin olduğu ancak bu erişimin yeterli ve güvenli olmadığı durumlar da mevcuttur. Çeşitli sebeplerle yeterli seviyede enerji ihtiyaçlarını (ısınma, soğutma, yemek pişirme vb.) karşılayamayan hanelerde sağlık, eğitim, psikolojik, sosyal yaşantı gibi hayatın farklı alanlarında olumsuz sonuçlar doğuran geniş bir etki yelpazesi görülmektedir. Enerjiye erişimde yaşanan bu durum *enerji yoksulluğu* olarak tanımlanmakta ve ele alınmaktadır (Bouzarovski ve Petrova 2015, s. 32). Enerji yoksulu haneler, temel enerji hizmetlerine düşük gelir ve yüksek enerji maliyetleri sebebiyle kaynak ayırmakta zorlanırlar ve bu durumda ısınma, soğutma, yemek pişirme gibi ev içi enerji hizmetlerine yönelik tutumlarını düzenlemek zorunda kalırlar. Bu düzenlemeler genelde hayatın diğer alanlarına (sağlık, eğitim, sosyal yaşam, beslenme vb.) yönelik yapılan tasarruf önlemlerini veya daha soğuk bir evde yaşama, temiz olmayan enerji kaynaklarına yönelme gibi tedbirleri içermektedir. Bu tip tutumlar beraberinde yukarıda bahsedilen sorunları getirerek bireyleri, özellikle savunmasız hanehalklarını yoksulluğun çıkmazına sürüklemekte ve yaşanan yoksulluğun baskısını artırmaktadır.

İlk olarak 2019 yılının aralık ayında Çin'in Wuhan kentinde bulunan canlı hayvan pazarında ortaya çıktığı tahmin edilen ve 7 Ocak 2020'de tanımlanan Covid-19 (SARS-

CoV-2), 20 Ocak'tan itibaren şiddetini artırmış ve şubat ayı ile birlikte hastalık birçok ülkeye yayılarak dünya genelinde çok sayıda vaka ve ölümler görülmeye başlanmıştır (Stoecklin vd. 2020, s. 1). Özellikle mart ayından itibaren Avrupa ve ABD salgının yeni merkezi haline gelmiş ve buralarda yaşanan vaka oranları salgının ilk ortaya çıktığı Çin'i geçmiştir. 2020 yılının başlarında ortaya çıkan ve tüm dünyayı etkileyen Covid-19 salgını enerji alanında yaşanan eşitsizliğin de şiddetini artırmış, aynı zamanda enerji yoksulluğunun ve erişim hakkının ne kadar önemli olduğunu bir kez daha göstermiştir.

Covid-19 salgının etkilediği ve şiddetini artırdığı eşitsizliklerden biri olan enerji yoksulluğu, çalışma kapsamında ele alınarak ilk aşamada literatürdeki enerji yoksulluğu-sağlık ilişkisi özelinde incelenmiştir. Salgının getirmiş olduğu krizlere yönelik ülkelerin almış olduğu tedbirlere küresel ölçekte kısaca değinilerek çalışmanın odak noktasında olan Türkiye, Almanya, Fransa, İspanya, İtalya, Polonya ve İngiltere özelinde, özellikle alınan ekonomik ve sosyal önlemler bakımından değerlendirilmiştir. Son olarak, ülkelerin almış olduğu önlemler enerji yoksulluğu bağlamında değerlendirilmiş ve alınan önlemlerin kırılgan-savunmasız tüketiciler açısından yetersiz olduğu, enerji yoksulluğunun kapsamlı çözümlerle ele alınması gerektiği, yeterli, temiz ve güvenilir enerji kaynaklarına erişimin sadece kriz durumlarında değil olağan hayat koşullarında da etkin müdahalelerle korunması gereken ciddi bir yaşam hakkı olduğu sonucuna varılmıştır.

Enerji Yoksulluğu ve COVID-19 İlişkisi

Enerji her alanda insan faaliyetlerinin sağlıklı bir şekilde yürüyebilmesi için temel bir yapı taşı durumundadır. Üretim, ulaşım, ısınma, sağlık, eğitim gibi birbirinden farklı birçok alan bugün enerji ile yakından ilişkilidir. Bu faaliyetlerin yürütülebilmesi yeterli ve güvenli enerji erişimi ile mümkün olmaktadır. 2020 yılı başlarında yaşanan Covid-19 salgını ile birlikte bu durumun kritik önemi daha iyi anlaşılmış ve bu salgının sadece küresel bir sağlık krizini ifade etmediği aynı zamanda ekonomik, jeopolitik, enerji açısından da adalet ve erişim krizlerini de temsil ettiği görülmüştür (Djalante vd., 2020, s. 2).

Literatürde uzun zamandır enerjinin -güvenlik, adalet ve yoksulluk- boyutlu ilişkileri incelenmektedir. Bunun sonucunda da enerji güvensizliği, enerji adaleti ve enerji yoksulluğu gibi yeni kavramlar ortaya çıkmıştır. Enerji güvensizliği, hanehalkının enerji maliyetlerinin yüksek olması dolayısıyla temel ev ihtiyaçlarını karşılayamaması (Initiative for Energy Justice, 2020) olarak adlandırılırken, 2010 yılında sürdürülebilir kalkınma odaklı bir makale ile literatüre giren enerji adaleti (Heffron ve McCauley, 2017, s. 659) çevre ve iklim adaleti ile yakından ilişkili olup, enerji hizmet ve faydalarının adil dağıtım ve paylaşımını savunan bir yaklaşımdır (Sarı vd. 2017, s. 5). Çalışma kapsamında Covid-19 ile olan ilişkisi ele alınan enerji yoksulluğu ise hanehalkının toplumsal ve maddi açıdan ısınma, soğutma, yemek pişirme gibi temel ev içi enerji hizmetlerine erişimin yetersiz olmasını ifade etmektedir (Kyprianou vd., 2019, s. 46).

Covid-19 salgını enerjinin adalet, güven ve yoksulluk gibi boyutlarına dayalı var olan bu sorunları daha da derinleştirmiştir. Enerji yoksulluğunun birbirinden farklı parametrelere ve etkenlere dayalı doğası sebebiyle etki alanları da doğası gibi çok boyutludur. Literatürde enerji yoksulluğunun solunum yolu hastalıkları ile olan ilişkisini

ortaya koyan çalışmalar mevcuttur (Mohan, 2020; O'Sullivan vd. 2011). Ayrıca soğuk, nemli-küflü evlerde yaşayan kişilerde solunum yolu hastalıklarının görülme olasılığının diğer kişilere göre %30-50 fazla olduğu belirtilmektedir (Baker vd., 2020, s. 3). Covid-19 hastalığının solunum yolu enfeksiyonlarına sebep olması, kronik rahatsızlığı bulunan kişiler tarafından daha ağır geçirilmesi, enerji yoksulluğu ve sağlık arasındaki ciddi ilişki göz önüne alındığında konunun hükümetler tarafından etkin ve kapsamlı çözümlerle ele alınması gerektiğini göstermektedir.

Yakın zamanda literatür taramasına dayalı olarak yapılan bir çalışma, ev içi ortam sıcaklığının sağlık ile olan ilişkinin incelenmesine dayanmaktadır ve araştırma sonucunda yetersiz ev içi sıcaklığının kötü sağlık koşullarına sebep olduğu, kardiyovasküler, solunum ve zihinsel hastalıkları tetiklediği belirtilmiştir (Lima vd. 2020, s. 3). Diğer bir çalışmada ise enerji yoksulluğu ile sağlık sorunları (özellikle psikolojik sağlık) arasında bir bağlantı olduğu ve kırılabilir tüketicilerin ekonomik kriz dönemlerinde bunu daha şiddetli yaşadıkları sonucuna varılmıştır (Oliveras vd., 2021, s. 2). Covid-19 salgını gibi geniş çaplı ekonomik etkilere sahip küresel krizler, özellikle dar gelirli ve dezavantajlı grupları toplumun diğer kesimlerine göre daha fazla etkilemekte yaşadıkları sorunları da artırmaktadır. Yapılan çalışmalardan da görüldüğü gibi, sağlıklı bir yaşam veya halihazırda mevcut olan sağlık sorunlarının yaşanma şekli hanelerin sosyo-ekonomik durumları ile bağlantılıdır ve enerji yoksulluğu riski altında olan haneler sağlık durumu söz konusu olduğunda da derin bir eşitsizlik hali ile karşı karşıya kalmaktadır. Sonuç olarak bu tip sosyo-ekonomik krizler toplumun her kesiminde aynı şekilde yaşanmamakta, var olan eşitsizlikleri derinleştirmekte ve dezavantajlı gruplar toplumun diğer kesimlerine göre bedeli daha ağır bir şekilde ödemektedir.

Covid-19 Salgını ve Alınan Önlemlerin Ülkelere Göre Değerlendirilmesi

Enerji yoksulluğunun hastalığı geçirme şiddetini ve yaşam kalitesini etkilemesi bakımından Covid-19 ile olan negatif yönlü ilişkisine ve bunun sonucunda var olan eşitsizlikler arasındaki makasın giderek açılıyor olmasına rağmen ülkeler salgın sürecinde aldıkları önlemlerde enerjiyi doğrudan ele almamaktadır. Salgının ortaya çıkması ile birlikte ülkeler arası seyahat kısıtlamaları gibi önlemler alınmış salgının şiddetini artırması ve vaka sayılarının giderek çoğalması sonucunda ve özellikle sağlık hizmetlerinde oluşan yük ile birlikte ülkeler daha katı önlemlere de başvurmuştur. Bu önlemler arasında sokağa çıkma yasakları/kısıtlamaları ile insanları evde kalmaya zorlayan önlemler de bulunmaktadır. Uygulanan kısıtlama önlemleri sonucunda ekonomik faaliyetlerin büyük çapta durması ile elektrik talebinin küresel ölçekte % 5 ile % 10 arasında azaldığı tahmin edilmektedir (IEA, 2020a). Ancak bu duruma kıyasla kısıtlamalar ve yasaklar sonucu, insanların evde daha fazla vakit geçirmek zorunda kalmaları ev içi enerji taleplerinin artmasına sebep olmuştur. 2020 yılında, özellikle nisan ayından mayıs ayının ortalarına kadar geçen sürede dünya nüfusunun üçte birinin kısıtlama altına girdiği bilinmektedir. Bu durum hane özelinde enerji tüketiminin ve dolayısıyla enerji maliyetlerinin de artmasına yol açmıştır (IEA, 2020b). İngiltere'de enerji maliyetleri de dahil olmakla birlikte çeşitli hizmetlerde tüketicilere fiyat karşılaştırma hizmeti veren bir şirketin yapmış olduğu çalışmada salgın sonucu evde

daha fazla vakit geçirmek zorunda kalan İngiliz tüketicilerin günlük doğal gaz tüketimlerinin % 17, elektrik tüketimlerinin ise % 25 artacağı ve bunun da aylık enerji ödemelerinde fazladan 16 £'a tekabül edeceği öngörülmektedir (Uswitch, 2020). Artan maliyetlere karşılık kısıtlamalar sonucu işini kaybeden veya gelir kaybı yaşayan tüketiciler üzerinde oluşan maddi baskı ve belirsizliğin hem fiziksel hem de zihinsel sağlık başta olmak üzere birtakım sorunlara yol açabileceği düşünülmektedir (Blustein, vd., 2020, s. 2). Konunun bu kadar hassas olması alınan önlemlerin de geniş bir perspektiften ele alınmasını gerektirmektedir. Birçok ülke, tüketicileri bu etkilerden koruyabilmek adına işten çıkarma yasakları, nakit desteği, fatura ödeme kolaylıkları gibi çeşitli önlem paketlerini devreye sokarak özellikle kırılgan tüketicileri koruma yoluna gitmiştir. Ülkelerin almış olduğu mali önlemler her ülkenin kendi ekonomik seviyesine göre değişmekte olup belirli bir maliyete denk gelmektedir. Covid-19 krizine karşılık ABD 2.9 trilyon \$; Japonya 1.2 trilyon \$; Almanya 783 milyar \$; Fransa 281 milyar \$; Türkiye 88 milyar \$; Meksika ise 26 milyar \$ mali yardım paketi açıklamıştır. Bu paketler ülkelerin GSYİH'ının % 1 ile % 21'ine karşılık gelmektedir (IEA, 2020b). Bunun yanı sıra IMF Covid-19 kapsamında ekonomik olarak daha kırılgan olan devletler için 50 milyar \$'lık kredi imkânı sunarken, AB ise işgücü piyasalarına yönelik 25 milyar €'luk fon oluşturarak salgının ilk dönemlerinde üye ülke ekonomilere destek sağlama yoluna gitmişlerdir (Djalante vd., 2020, s. 3).

Açıklanan mali yardım paketleri açısından Covid-19 krizine karşılık ülkelerin almış olduğu önlemler sosyal ve ekonomik tabanlı olarak farklılık göstermektedir. Mastropietro vd. (2020)'nin yapmış oldukları çalışmada enerji tüketicilerini korumaya yönelik alınan tedbirler küresel ölçekte incelenerek uygulanan önlemler 6 farklı politika şeklinde gruplandırmıştır. Buna göre tüketiciler için; bağlantı kesme yasakları, ödeme planlarını uzatma, geliştirilmiş yardım programları, enerji faturalarının azaltılması veyahut iptali, ticari ve küçük endüstriyel faaliyetler için önlemler ve tedarikçilere yönelik finansman sağlanmasını içeren uygulamalar bulunmaktadır (Mastropietro vd. 2020a, s. 1).

Küresel ölçekte durum böyleyken çalışma kapsamında ele alınan ülkeler özelinde de politika farklılıkları görülmektedir. Çalışmada ele alınan ülkeler; Türkiye, Almanya, Fransa, İspanya, İtalya, Polonya ve İngiltere olarak belirlenmiştir. Bu ülkelerin vaka sayıları birbirine oldukça yakındır.¹

Türkiye'de Covid-19 vakasının ilk kez 11 Mart 2020 tarihinde görüldüğü resmi kaynaklar tarafından onaylanmıştır (Sağlık Bakanlığı, 2020). Bu tarihten itibaren küresel olarak alınan önlemlere paralel olarak ilerleyen Türkiye, sokağa çıkma yasakları, işletmelerin kapatılması, yurt içi ve yurt dışı seyahat yasakları/kısıtlamaları, uzaktan eğitim gibi salgının yayılmasını önleyen bir takım kısıtlama önlemleri almıştır. Türk hükümeti, yasakların getirmiş olduğu ekonomik baskıyı azaltabilmek için ise çeşitli sosyal yardım politikaları geliştirmiş, sektöre uğrayan ekonomi için destek mekanizmaları oluşturarak

¹ 26.01.2021 tarihi itibarıyla vaka sayısı en fazla olandan en az olan ülkeler sırasıyla; İngiltere: 3.669.58, Fransa: 3.057.857, İspanya: 2.697.294, İtalya: 2.475.372, Türkiye: 2.435.247, Almanya: 2.154.656, Polonya: 1.478.119, Kaynak: Worldometers (2021). Erişim Adresi: <https://www.worldometers.info/coronavirus/>

olumsuz sonuçları azaltma yoluna gitmiştir. Bu amaçla hükümet, ekonomik anlamda savunmasız olan hanelere 1000 TL nakit desteği, en düşük emekli maaşının 1500 TL'ye çıkarılması ve ikramiye verilmesi, işletmeler için kira yardımı ve ödemelerde erteleme seçeneği, kısa çalışma ödeneği, işten çıkarma yasakları gibi maddeleri içeren yardım paketleri hazırlamıştır (DW,2020).

Almanya'da ilk olarak 27 Ocak 2020 tarihinde Covid-19 vakası görülmüş, mart ayından itibaren ise ölüm oranlarının ve salgının hızla yayılması sonucunda önce okullar, çocuk bakım merkezleri daha sonra ise sınırlar kapatılmış ve 18 marttan mayıs ayının ortasına kadar evde kalma zorunluluğu getirilmiştir (Naumann vd., 2020, s. 194). Alman hükümeti salgının etkilerini en aza indirmek ve tüketicileri korumak için geniş çaplı bir yardım paketi hazırlamıştır. Buna göre; kısa çalışma ödeneği (Kurzbeitergeld), KDV indirimleri, bir defaya mahsus olma şartıyla çocuk sahibi ailelere 300 € çocuk desteği, karantinada kalmak zorunda kalan çalışanlara 6 haftaya kadar maaş ödemesinin devam etmesi, kirasını ödeyemeyenler için ev sahipleri tarafından sözleşme feshinin yapılamaması, serbest meslek sahipleri, restoranlar, oteller, tiyatro gibi etkinlik mekanlarına hibe yardımlarını içeren ve pandeminin getirdiği olumsuz sonuçları minimize edecek önlemler almıştır (Bundesministerium der Finanzen, 2021).

Fransa'da ilk Covid-19 vakasının 27 Aralık 2019 gibi erken bir tarihte tespit edildiğine yönelik (Deslandes vd. 2020, s. 2) bilgiler bulunsa da doğrulanan ilk vakanın 24 Ocak tarihinde olduğu belirtilmektedir (Gouvernement.fr, 2021). Almanya'da olduğu gibi Fransa da artan vaka sayıları sebebiyle salgını durdurmak için mart ayı ortalarında sokağa çıkma yasağı, okulların kapatılması, gereksiz tüm faaliyetlerin durdurulması gibi önlemler almış ve bu önlemleri haziran ayının ortasına kadar devam ettirmiştir. Salgının sonbahar ayında artışa geçmesi ile kısıtlama önlemlerine geri dönüş yapılmıştır (IMF, 2021). Ekonomik olarak savunmasız haneler için hali hazırda aktif dayanışma geliri (RSA) veya özel dayanışma ödeneği (ASS) alanlar için 150 € ve ek olarak çocuk başına 100 €, bu ödeneklerden yararlanmamış ancak kişisel konut yardımından (APL) yararlanan haneler için ise çocuk başına 100 € maddi destek uygulaması yapılmaktadır. Aynı zamanda 80.000'den fazla düşük gelirli hanelere gıda yardımı ve 25 yaşın altındaki öğrencilere 200 €'luk maddi yardım uygulamaları bulunmaktadır. Kısa çalışma ödeneği yine alınan önlemler arasındadır (Gouvernement.fr, 2020). 2020-290 sayılı Acil Durum Kanunu'nun 11. maddesinde şirketler için elektrik, su, doğalgaz ödemelerinde erteleme, bağlantı kesme yasağı ve taksitlendirme imkânı sunulmasına yönelik alınan karar ile de işletmeler enerji güvenliği açısından desteklenmektedir (Legifrance, 2020).

İspanya'da ilk vaka 31 Ocak 2020'de görülsede 26 Şubat 2020'de ilk Covid-19 vakasının doğrulandığı bildirilmektedir (Working group for the surveillance and control of COVID-19 in Spain, 2020, s. 1). İspanya hükümeti salgının getirmiş olduğu zorluklara yönelik baskıyı hafifletmek için geniş çaplı bir önlem paketi uygulamaya koymuştur. Salgın dolayısıyla hassas durumda olan tüketicileri korumak adına ilan edilen olağanüstü hâl bitene kadar bağlantı (elektrik, petrol ürünleri, su) kesme yasakları getirmiştir. Covid-19 salgını sebebi ile işini kaybeden ve kirasını ödeyemeyenlere yönelik tahliyeleri askıya alma uygulaması, asgari yaşam standartlarını sürdürebilmek adına yalnız yaşayan yetişkinlere 462 €, tek başına çocuk yetiştirenler için çocuk başına ek

olarak 100 € gibi mali yardımlar yapılmaktadır (La Moncloa, 2020; Mastropietro vd. 2020b).

Fransa ve İspanya'da olduğu gibi İtalya'da da vakanın görüldüğü döneme ilişkin karmaşa bulunmaktadır. Belirtilen ilk resmi vaka 20 Şubat 2020'de bildirilse de hastalığın çok daha erken bir tarihte İtalya'da rastlandığına dair iddialar öne sürülmektedir (Amendola vd. 2021, s. 648). Salgının ülkede görülmesi ile birlikte hükümet 23 Şubat 2020 tarihli n.6 kanun hükmünde kararname yayınlarak acil yönetim tedbirlerini açıklamıştır. Buna göre alınan ilk önlemler arasında; salgından etkilenen bölgelerdeki kamusal ve özel etkinliklerin yasaklanması, okulların ve temel ihtiyaçlar haricinde tüm işletmelerin kapatılması gibi tedbirler yer almaktadır (Protezione Civile, 2020). İtalya Ekonomi Bakanlığı'nun hanelere ve işletmelere yönelik sağladığı destekler arasında ise ailelere bebek bakıcılığı için 600 €'ya kadar mali destek, işçi ve işletmeler için vergi desteği, çalışanlara 100 € ikramiye (yıllık geliri 40.000 Euro'nun altında olan) gibi maddi yardımlar (MEF, 2020) ve aynı zamanda işten çıkarma yasakları, mevsimlik işçiler ve serbest çalışanlara yönelik 600 € ödeme yapılması gibi aileleri gelir kaybının olumsuz etkilerine yönelik korumayı amaçlayan yardımlar bulunmaktadır (Deloitte, 2020). Enerji alanında tüketicileri korumak için olağanüstü hâl bitene kadar bağlantı kesme yasakları getirilmiş, enerji perakende şirketlerine yönelik ise finansal istikrarlarını koruyabilmeleri adına 1,5 milyar €'luk Covid-19 hesabı oluşturulmuştur (Mastropietro vd. 2020b).

Polonya'da ilk covid-19 vakasının 4 Mart 2020'de görüldüğü resmi kaynaklar aracılığı ile bildirilmiştir (Statista, 2021a). Polonya hükümeti mart ayında görülen bu ilk Covid-19 vakasının ardından 18 Mart 2020'de salgına karşı belirli ekonomik önlemleri ve vergi düzenlemeleri içeren ilk paketi devreye sokma kararı almıştır. Kira artırma ve evden çıkarma yasağı, kısa çalışma ödeneği (KPMG, 2020) okulların kapatılması sebebiyle uzaktan eğitim hizmeti veren öğretmenlere 500 PLN değerinde kupon (Ready Study Go Poland, 2020) yardımı vatandaşlara yönelik yapılan destekler arasındadır. Aynı zamanda işletmeler için Anti-Kriz Kalkanı adlı program ile şirketler, çalışanlara ve çiftçilere yönelik maddi yardımları içeren geniş çaplı ekonomik önlem paketleri de bu süreçte devreye sokulmuştur (Serwis Rzeczypospolitej Polskiej, 2020). Enerji alanında ise kısıtlama sürecinde enerji fiyatlarında artış yapılmasını yasaklayarak tüketicileri artan enerji talebine karşı maliyetler açısından koruma yoluna gitmiştir (Mastropietro vd. 2020a, s. 3)

İngiltere 31 Ocak 2020'de doğrulanan ilk vaka (Statista, 2021b) ile birlikte diğer ülkelerden farklı bir yaklaşım sergileyerek sürü bağışıklığı politikasını benimsemiş yoluna gitmiştir. Bu yönü ile diğer Avrupa ülkelerinden ayrılmakta ve geç alınan kısıtlama önlemleri sebebiyle salgının ülke içinde daha çok yayılmasına neden olma noktasında eleştirilmektedir (Colfer, 2020, s. 208). Salgının yayılmasını engellemek için alınan kısıtlama önlemlerinin dışında finansal destek olarak işini kaybedenler için İş Arayan Ödeneği (JSA), 16.000 £'dan düşük birikime sahip ve emeklilik yaşının altında olanlar için Evrensel Kredi, emeklilik yaşı gelenler ve tek başına yaşayanlarda haftalık gelir 173.75 £, çiftler için 265.20 £'dan azsa Emeklilik Kredisi'ne başvuru hakkı tanıyan mali destek uygulamaları bulunmaktadır. Serbest çalışanlara yönelik ise gelir kaybı veya işsizlik durumu yaşandıysa Serbest Meslek Gelir Destek Programı (SEISS) ile hibe desteği sağlanmaktadır (Gov.Uk, 2020). Aynı zamanda KOBİ'ler ve işletmeler için firmaların

yapısına bağlı olarak geliştirilen teşvik programları da alınan ekonomik tedbirler arasındadır.

Tablo 1. Araştırılan Ülkelerin Sosyal Yardım, Sigorta ve İşgücü Piyasaları Yönünden Covid-19 Salgınına Karşı Aldıkları Önlemler

Ülkeler	Sosyal Yardım	Sosyal Sigorta		İşgücü Piyasaları				
		Kamu hizmeti ve finansal destek	Ücretli izin & işsizlik	Emeklilik ve maluliyet yardımları	Sosyal güvenlik katkıları	Ücret sübvansiyonu	İşgücü düzenleme ayarlaması	Azaltılmış çalışma süresi
Türkiye	+			+	+	+	+	+
Almanya	+		+	+	+	+		+
Fransa	+		+			+		
İspanya	+		+		+			
İtalya	+		+		+	+	+	
Polonya	+		+		+	+	+	
İngiltere	+	+	+	+		+		

Kaynak: Gentilini vd., 2020

İncelenen tüm ülkelerde Covid-19 salgınına yönelik sosyal yardım kapsamında vatandaşlara nakit yardımların sağlandığı görülmüştür. Sosyal sigorta alanında Türkiye dışında diğer tüm ülkeler ücretli izin imkânı sağlarken, sadece Türkiye Almanya ve İngiltere’de emeklilere yönelik yardım faaliyetlerinde bulunulmuştur. İşgücü piyasalarında ise; Türkiye, Almanya, Fransa, İtalya, Polonya ve İngiltere ücret sübvansiyonlarında bulunurken, azaltılmış çalışma süresi uygulaması sadece Türkiye ve Almanya’da uygulanmaktadır (Tablo 1).

Tablodan da görüldüğü üzere ülkelerin en çok başvurduğu mali destek şekli nakit bazlı transferler olmuştur. Ülkeler vatandaşlara koşullu veya koşulsuz mali destek sağlayarak ekonomik anlamda tüketicileri rahatlatma yoluna gitmişlerdir. Sadece hanelere yönelik değil, ekonomik durgunluk sonucu yaşanan istihdam kayıplarını önlemek ve küçük, orta ve büyük ölçekli şirketlere yapılan kredi destekleri, vergi indirimleri, hibe programları da incelenen ülkelerde ortak destek programları olarak karşımıza çıkmaktadır. Öne çıkan bir diğer yardım ise çalışanlara yönelik ücretli izin & işsizlik seçeneği olmuştur. Hastalık dolayısıyla karantinada kalmak zorunda kalan çalışanlara ücretli hastalık izni verilerek, çalışanların bu durumdan doğan mağduriyetleri giderilmek istenmiştir. Kriz dönemlerinde dezavantajlı gruplar olumsuz sonuçlardan daha fazla etkilenmektedir. Dezavantajlı gruplardan olan yaşlılara yönelik yapılan yardımlar bu tip durumlarda hayati bir önem taşımaktadır. Covid-19 salgının en çok tehdit ettiği gruplardan olan yaşlılara yönelik yapılan maddi yardımlar onların üzerinde bulunan baskıyı azaltmak açısından oldukça değerlidir. Ancak nüfusun bu kitlesine sağlanan destekler yalnızca Türkiye, Almanya ve İngiltere’de görülmüştür. Oysa tüm ülkeler öncelikle bu tip

dezavantajlı ve hem sağlık hem de ekonomik anlamda yüksek risk grubunda olan haneleri koruyan politikaları benimsemelidir.

Covid-19 salgını sebebiyle oluşan ekonomik ve sosyal kriz ortamında ülkelerin almış olduğu önlemler genel anlamda doğrudan enerji ve enerji yoksulluğunu içermemesine rağmen dolaylı olarak da olsa savunmasız haneleri koruması açısından önemlidir. Savunmasız hanelerin bu tip kriz durumlarında daha çok etkilendiği ve uyum kapasitelerinin daha düşük olduğu bilinmektedir. Salgınla birlikte evde daha fazla vakit geçirmek zorunda kalan bireyler, artan ev içi enerji tüketimini karşılamakta zorlanmakta ve özellikle düşük gelirli hanelerde bu durum daha da ciddi sonuçlar doğurmaktadır. İspanya, İtalya ve Fransa'da uygulanan bağlantı kesme yasakları, Polonya'da enerji fiyatlarına yönelik yapılan fiyat düzenlemesi incelenen ülkelerde tüketicileri doğrudan enerji alanında korumaya yönelik tedbirler olarak ön plana çıkmaktadır. Yapılan nakit yardımlar, işten çıkarma ve kira feshi yasakları bu tüketiciler için gelir kaybı durumunda dolaylı bir kurtarıcı olsa da artık temel bir hak olarak görülen enerji kaynaklarına yönelik bağlantı kesme yasakları, taksit imkânı, borç ertelemesi hem bu tip kriz durumlarında hem de olağan durumlarda yoksulluk altında yaşayan haneler için hayati bir önem taşımaktadır. Bu sebeple her ülkenin tüketicilerin karşılaşmış olduğu ekonomik baskıyı azaltıcı politika müdahalelerini alması gerekmektedir. Birçok ülke bu anlamda gerekli tedbirleri alsa da ne yazık ki yeterli değildir ve enerji alanında yaşanan eşitsizlikler salgınla birlikte daha da derinleşmektedir.

Tartışma ve Sonuç

Enerji yoksulluğu, bugün ülkelerin gelişmişlik seviyesine bakmaksızın küresel bir sorun haline gelmiş durumdadır. Enerji alanında yaşanan yoksulluk, adaletsizlik ve güvensizlik bireyler üzerinde kapsamlı bir sorun zincirini de beraberinde getirmektedir. Bugün temel hak olarak görülen birçok insan faaliyeti enerjiye doğrudan veya dolaylı olarak bağlıdır. Dolayısıyla enerjiye yeterli, temiz ve uygun maliyetlerde erişim temel insan haklarından biri olma özelliğini göstermektedir. Özellikle de toplum içinde dezavantajlı olarak adlandırılan kırılğan tüketiciler; yaşlı, engelli, kadın, çocuk ve hastalar bu konuda daha hassastır ve bu alanda yapılan uygulamalar bu grupları her koşulda korumayı sağlayacak önlemleri içermelidir. Kırılğan tüketiciler, değişen ekonomik koşullara uyum sağlama açısından oldukça zayıf bir kapasiteye sahiptirler. Oysa devletlerin en temel görevi; vatandaşlarının temel haklarını kanun ve yasalar aracılığı ile korumak ve değişen durumlara uyum sağlama kapasitelerini artırmaktır. Değişen sosyo-ekonomik koşullara uyum sağlama kapasitesi yüksek hane ve bireyler bu tip kriz durumlarında ülke ekonomisi açısından da ekstra bir baskı unsuru olmaktan uzak olacaktır.

Enerji yoksulluğu ile ilgili yaşanan sorunlar ve adaletsizlikler de bu kriz ile birlikte iyice gün yüzüne çıkmıştır. Polonya'da yapılan bir çalışma Covid-19 salgını sonrasında enerji yoksulluğunun ve olumsuz sonuçlarının arttığını göstermesi açısından somut bir örnek niteliğindedir (Nagaj ve Korpysa, 2020, s. 14). Yaşanan bu olaylar ülkelerin geniş çaplı ve etkili bir politika izlenmesini zorunlu kılmaktadır. Enerji yoksulluğunun üç bileşeni olarak bilinen düşük gelir, yüksek enerji maliyetleri ve kötü bina koşulları üzerine alınacak etkin kararlar haneleri yoksulluğun kısır döngüsünden kurtarabilir. Örneğin

İrlanda'da da var olan Sıcaklık ve Refah Programı kırılgan tüketicileri korumak amaçlı geliştirilmiş örnek bir uygulamadır. Buna göre kronik hastalığı bulunan savunmasız kişilerin yaşam koşullarını iyileştirmeyi amaçlayan bu programda daha sıcak bir ev için enerji verimliliği çalışmaları sunularak kişilerin ev içi yaşam kaliteleri artırılmaya çalışılmaktadır (SEAI, 2021). Yine aynı şekilde özellikle kış aylarında ev içi enerji tüketimini etkileyen fatura ödemelerinde yapılacak teşvikler bu tüketiciler için önemli desteklerdendir. Örneğin İngiltere'de bu tip savunmasız kişiler için "Kış Yakıt Ödemesi, Soğuk Hava Ödemesi ve Sıcak Ev İndirim Programı" gibi mali yardım programları bulunmaktadır (Choose, 2020).

Düşük enerji verimliliğine sahip evlerde yaşamak da ev içi enerji harcamalarını etkileyen ve yoksulluğu tetikleyen faktörlerden biridir. Düşük gelire sahip hanehalkları yüksek enerji maliyetlerini karşılayabilmek için hayatın diğer temel alanlarından tasarruf etme yoluna gitmekte bu da sosyal izolasyon, depresyon, yalnızlık gibi sonuçları beraberinde getirmektedir (Healy ve Clinch, 2004, s. 207). Aynı zamanda kötü ev koşullarının kronik hastalıkları tetikleme ve solunum yolu hastalıkları ile olan ilişkisi göz önüne alındığında enerji verimliliği yüksek olan evlerde yaşamının önemi daha iyi anlaşılmaktadır. Bu durum yalnızca hane özelinde taşıdığı olumlu sonuçlar açısından değil iklim değişikliği ile mücadele bakımından da önemli bir değişkendir. Binalar için Enerji Kimlik Belgesi (EKB) binaların enerji tüketimine göre sınıflandırılmasını (A,B,C,D,E,F,G) ifade etmektedir ve enerji verimliliğinde en düşük performans gösteren G sınıfına ait bir evin yüksek enerji verimliliğine sahip olan C ve üzeri bir sınıfa ait evlere kıyasla yeterince ısıtılması için yılda 2000 £ fazladan harcanması gerekmektedir (BEUC, 2020). Bu durumda düşük performans sahibi evlerde yaşayan haneler bu tip kriz durumlarında hem sağlık hem de ekonomik alanda yüksek risk altına girmektedir.

Neticede Covid-19 salgının bize gösterdiği en önemli sonuç, sosyo ekonomik eşitsizliklerin bu tip kriz durumlarında daha da derinleştiği ve eşitsizliklerin birbirini tetikleyerek adeta domino etkisi yarattığı, bu yüzden eğitim, sağlık, ekonomi gibi alanlarda kalıcı ve yapısal önlemlerin alınması gerektiği olmuştur. Enerji ve enerjiye bağlı adalet, güvenlik ve yoksulluk temelli sorunlar da bu gruba dahildir. Bu yüzden, enerji yoksulluğuna yönelik uzun vadeli ve kapsamlı önlemlerin alınması hem ülke hem de hane ekonomisi özelinde kilit bir önem taşımaktadır. Araştırma kapsamında incelenen ülkeler ne yazık ki, halihazırda enerji yoksulu ve salgın dolayısıyla potansiyel olarak enerji yoksulu olma riski altında bulunan hanelere yönelik etkin çözümler alamamıştır. Enerji alanında spesifik olarak; İspanya, İtalya, Fransa ve Polonya salgın döneminde elektrik-doğalgaz kesintilerini yasaklayarak veya fiyat artışına yönelik kısıtlama getirerek tüketicileri koruma politikası gütmüştür. Ücretli izin & işsizlik yardımları, sosyal güvenlik katkıları, ücret sübvansiyonları, emeklilik ve maluliyet yardımları ise incelenen ülkelerin almış olduğu ortak mali önlemlerdir ve dolaylı yardımlar arasındadır. Tüm ülkeler genel olarak maddi yoksunluk altında olan vatandaşlara mali destekte bulunarak Covid-19'un getirmiş olduğu olumsuzluklara karşı vatandaşların uyum kapasitesini artırmak istemiştir. Oysa bu tür yardımlar tek başına yeterli değildir ve maddi yardımların tüketiciler arasında hayatın farklı alanlarında değerlendirilmesi de kaçınılmazdır.

Yapılan maddi ve iş gücü destekleri önemli bir sübvansiyon görevi görse de sonuçları eğitim, sağlık ve sosyal yaşam gibi alanlarda eşitsizliklere yol açan enerji yoksulluğu, bu yardımlar arasında geri planda kalmaktadır. Enerji yoksulluğu ile mücadele kapsamında ülkelerin, bu alanı ve sorunları temel alan daha spesifik yaklaşımlar benimsemesi gerekmektedir.

Kaynakça / Reference

Amendola, A., Bianchi, S., Gori, M., Colzani, D., Canuti, M., Borghi, E., Raviglione, M. C., Zuccotti, G. V., Tanzi, E. (2021). Evidence of SARS-CoV-2 RNA in an Oropharyngeal Swab Specimen, Milan, Italy, Early December 2019. *Emerging Infectious Diseases*, 27(2). doi: <https://doi.org/10.3201/eid2702.204632>

Baker, W., Ambrose, A., Brierley, J., Butler, D., Marchand R., Sherriff, G. (2020). Stuck at Home in a Cold Home: The Implications of Covid-19 for the Fuel Poor. *People, Place and Policy*, 14(1), 2-5. doi: [10.3351/ppp.2020.3447683949](https://doi.org/10.3351/ppp.2020.3447683949)

BEUC, (2020). Tackling energy poverty during the COVID-19 pandemic. Erişim adresi: <https://www.beuc.eu/blog/covid-19-energypoverity/>

Blustein, L. D., Duffy, R., Ferreira, A. J., Cohen-Scali, V., Cinamon, G. R., Allan, A. B. (2020). Unemployment in the time of COVID-19: A research agenda, *Elsevier Public Health Emergency Collection*, 119: 103436. doi: [10.1016/j.jvb.2020.103436](https://doi.org/10.1016/j.jvb.2020.103436)

BM Türkiye, (2020). Türkiye Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları çalışmalarımız, Erişim adresi: <https://turkey.un.org/tr/sdgs>

Bouzarovski, S., Petrova, S. (2015). A global perspective on domestic energy deprivation: Overcoming the energy poverty–fuel poverty binary, *Energy Research & Social Science*, 10, 31-40. doi: <https://doi.org/10.1016/j.erss.2015.06.007>

Bundesministerium der Finanzen, (2021). Umfangreiche Erweiterung der Corona-Hilfen, Erişim adresi: <https://www.bundesfinanzministerium.de/Content/DE/Standardartikel/Themen/Schlaglichter/Corona-Schutzschild/2020-10-29-neue-corona-hilfen.html>

Choose, (2020). Energy bills are naturally higher during the winter months, but there is help available for the poorest households, Erişim adresi: <https://www.choose.co.uk/guide/help-to-pay-heating-bills-winter.html>

Colfer, B. (2020). Herd-immunity across intangible borders: Public policy responses to COVID-19 in Ireland and the UK. *European Policy Analysis*, 6(2), 203-225. doi: <https://doi.org/10.1002/epa2.1096>

Deloitte, (2020). COVID-19 measures: An Overview on 26 countries across Europe, Erişim adresi: <https://www2.deloitte.com/dl/en/pages/legal/articles/covid-19-measures-europe.html>

Deslandes, A., Berti, V., Lambotte, T. Y., Alloui, C., Carbonnelle, E., Zahar, R. J., Briclher, S., Cohen, Y. (2020). SARS-CoV-2 was already spreading in France in late December 2019.

International Journal of Antimicrobial Agents, 55(6) 106006. doi: <https://doi.org/10.1016/j.ijantimicag.2020.106006>

Djalante, R., Shaw, R., Dewit, A. (2020). Building resilience against biological hazards and pandemics: COVID-19 and its implications for the Sendai Framework. *Progress in Disaster Scienc*, 6, 100080. doi: <https://doi.org/10.1016/j.pdisas.2020.100080>

DW, (2020). Erdoğan: Dar gelirlilere nakit 1000 TL destek verilecek, Erişim adresi: <https://p.dw.com/p/3a2O1>

Gentilini, U., Almenfi, M., Dale, P. (2020). Social Protection and Jobs Responses to COVID-19: A Real-Time Review of Country Measures. Erişim adresi: <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/33635>

Gouvernement.fr, (2020). Aider les personnes qui en ont besoin, Erişim adresi: <https://www.gouvernement.fr/info-coronavirus/publics-vulnerables>

Gouvernement.fr, (2021). Les actions du Gouvernement, Erişim adresi: <https://www.gouvernement.fr/info-coronavirus/les-actions-du-gouvernement>

Gov.Uk, (2020). Work and financial support, Erişim adresi: <https://www.gov.uk/coronavirus/worker-support?priority-taxon=774cee22-d896-44c1-a611-e3109cce8eae>

Healy, D. J., Clinch, P. J. (2004). Quantifying the severity of fuel poverty, its relationship with poor housing and reasons for non-investment in energy-saving measures in Ireland. *Energy Policy*, 32(2), 207-220. doi: [https://doi.org/10.1016/S0301-4215\(02\)00265-3](https://doi.org/10.1016/S0301-4215(02)00265-3)

Heffron, J.R., McCauley D. (2017). The concept of energy justice across the disciplines. *Energy Policy*, 105, 658-667.

International Energy Agency [IEA], (2020a). Global Energy Review 2020, Erişim adresi: <https://www.iea.org/reports/global-energy-review-2020>

IEA, (2020b). Sustainable Recovery: World Energy Outlook Speical Report, Erişim adresi: <https://www.iea.org/reports/sustainable-recovery/covid-19-and-energy-setting-the-scene>

Initiative for Energy Justice, (2020). The Energy Justice Workbook – Table of Contents, Erişim adresi: <https://iejusa.org/section-1-defining-energy-justice/>

International Monetary Fund [IMF], (2021). Policy Responses to Covid-19, Erişim adresi: <https://www.imf.org/en/Topics/imf-and-covid19/Policy-Responses-to-COVID-19#F>

KPMG, (2020). Poland: Government and institution measures in response to Covid-19, Erişim adresi: <https://home.kpmg/xx/en/home/insights/2020/04/poland-government-and-institution-measures-in-response-to-covid.html>

Kyprianou, I., Serghides, K.D., Varo, A., Gouveia, P.J., Kopeva, D., Murauskaite, L. (2019). Energy poverty policies and measures in 5 EU countries: A comparative study. *Energy and Buildings*, 196, 46-60. doi: <https://doi.org/10.1016/j.enbuild.2019.05.003>

La Moncloa, (2020). Guía de medidas urgentes en el ámbito social y económico para hacer frente al COVID-19, Erişim adresi: <https://www.lamoncloa.gob.es/covid-19/Paginas/medidas.aspx>

Legifrance, (2020). LOI n° 2020-290 du 23 mars 2020 d'urgence pour faire face à l'épidémie de covid-19 (1), Erişim adresi: <https://www.legifrance.gouv.fr/jorf/id/JORFTEXT000041746313/>

Lima, F., Ferreira, P., Leal, V. (2020). A Review of the Relation between Household Indoor Temperature and Health Outcomes. *Energies*, 13(11), 2881. doi: <https://doi.org/10.3390/en13112881>

Mastropietro, P., Rodilla, P., Batlle, C. (2020a). Emergency measures to protect energy consumers during the Covid-19 pandemic: A global review and critical analysis. *Energy Research & Social Science*, 68, 101678. doi: <https://doi.org/10.1016/j.erss.2020.101678>

Mastropietro, P., Rodilla, P., Batlee, C. (2020b). Measures to tackle the Covid-19 outbreak impact on energy poverty: Preliminary analysis based on the Italian and Spanish experiences, Erişim adresi: <https://www.energypoverty.eu/publication/measures-tackle-covid-19-outbreak-impact-energy-poverty-preliminary-analysis-based>

Ministero dell'Economia e delle Finanze [MEF], (2020). Protect health, support the economy, preserve employment levels and incomes, Erişim adresi: <https://www.mef.gov.it/en/inevidenza/Protect-health-support-the-economy-preserve-employment-levels-and-incomes-00001/>

Mohan, G., (2020). Household Energy Poverty and Children's Health, Erişim adresi: <https://www.esri.ie/publications/household-energy-poverty-and-childrens-health>

Nagaj, R., Korpysa, J. (2020). Impact of COVID-19 on the Level of Energy Poverty in Poland. *Energies*, 13(18), 4977. doi: <https://doi.org/10.3390/en13184977>

Naumann, E., Möhring, K., Reifenscheid, M., Wenz, A., Rettig, T., Lehrer, R., Krieger, U., Juhl, S., Friedel, S., Fikel, M., Cornesse, C., Blom, G. A. (2020). COVID-19 policies in Germany and their social, political, and psychological consequences. *European Policy Analysis*, 6 (2), 191-202. doi: <https://doi.org/10.1002/epa2.1091>

Oliveras, L., Peralta, A., Palencia, L., Gotsens, M., Lopez, J. M., Artazcoz, L., Borrell, C., Mari-Dell'Olmo, M. (2021). Energy poverty and health: Trends in the European Union before and during the economic crisis, 2007–2016. *Health & Place*, 102294. doi: <https://doi.org/10.1016/j.healthplace.2020.102294>

O'Sullivan, K. C., Howden-Chapman, P. L. & Fougere, G. (2011). Making the connection: The relationship between fuel poverty, electricity disconnection, and prepayment metering. *Energy Policy*, 39, 733–741. doi: <https://doi.org/10.1016/j.enpol.2010.10.046>

Protezione Civile, (2020). Decreto Legge del 23 febbraio 2020 n.6 - Misure urgenti in materia di contenimento e gestione dell'emergenza epidemiologica da COVID-19, Erişim adresi: <http://www.protezionecivile.it/amministrazione-trasparente/provvedimenti/-/content-view/view/1215252>

Ready Study Go Poland, (2020). New Regulations by Polish Government are Announced Due To COVID-19, Erişim adresi: <https://go-poland.pl/news/new-regulations-polish-government-are-announced-due-covid-19>

Ritchie, H. (2019). Access to Energy. Published online at OurWorldInData.org. Retrieved from: <https://ourworldindata.org/energy-access>

Sağlık Bakanlığı, (2020). Covid-19 Haftalık Durum Raporu 19/10/2020-25/10/2020 Türkiye, Erişim adresi: <https://covid19.saglik.gov.tr/TR-68443/covid-19-durum-raporu.html>

Sarı, R., Voyvoda, E., Lacey-Barnacle, M., Karababa, E., Topal, C., İslambay, D. (2017). Energy justice - a social sciences and humanities cross-cutting theme report. Cambridge: SHAPE ENERGY.

SEAI, (2021). Warmth and Wellbeing Pilot Scheme, Erişim adresi: <https://www.seai.ie/grants/home-energy-grants/free-upgrades-for-eligible-homes/warmth-and-wellbeing/>

Serwis Rzeczypospolitej Polskiej, (2020). Rozszerzamy Tarczę Antykryzysową: wiele nowych rozwiązań dla firm, pracowników i rolników, Erişim adresi: <https://www.gov.pl/web/koronawirus/rozszerzamy-tarcze-antykryzysowa-nowych-rozwiazan-dla-firm-pracownikow-i-rolnikow>

Statista, (2021a). Number of new Coronavirus (COVID-19) cases confirmed in Poland from 2020 to 2021, Erişim adresi: <https://www.statista.com/statistics/1105153/poland-coronavirus-covid-19-new-cases/>

Statista, (2021b). Cumulative number of coronavirus (COVID-19) cases in the United Kingdom (UK) since January 2020, Erişim adresi: <https://www.statista.com/statistics/1101958/cumulative-coronavirus-cases-in-the-uk/>

Stoecklin, B. S., Rolland, P., Silue, Y., Mailles, A., Campese, C., Simondon, A., Mechain, M., Meurice, L., Nguyen, M., Bassi, C., Yamani, E., Behellil, S., Ismael, S., Nguyen, D., Malvy, D., Lescure, X. F., Georges, S., Lazarus, C., Tabai, A., Stempfelet, M., Enouf, V., Coignard, B., Bruhl-Levy, D. (2020). First cases of coronavirus disease 2019 (COVID-19) in France: surveillance, investigations and control measures, January 2020. *Euro Surveill*, 25(6). doi: [10.2807/1560-7917.ES.2020.25.6.2000094](https://doi.org/10.2807/1560-7917.ES.2020.25.6.2000094)

Uswitch, (2020). Stay-at-home Britons could spend an extra £52 million a week on energy bills, Erişim adresi: <https://www.uswitch.com/media-centre/2020/03/stay-home-britons-spend-extra-52-million-week-energy-bills/>

Working group for the surveillance and control of COVID-19 in Spain, (2020). The first wave of the COVID-19 pandemic in Spain: characterisation of cases and risk factors for severe outcomes. *Eurosurveillance*, 25(50). doi: <https://doi.org/10.2807/1560-7917.ES.2020.25.50.2001431>